

- Sjöblom, Gunnar, 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Stjernquist, Nils, 1976. Statsvetenskaplig forskning kring den nya grundlagen, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 79(1), s. 58-69.
- Svensk Juristtidning*, 2020. Häfte 10. Temanummer om Covid-19. <https://svjt.se/utgava/2020/10> hämtad 2021-03-21.
- von Sydow, Björn, 1989. *Vägen till enkammarriksdagen. Demokratisk författningspolitik i Sverige 1944-1968*. Stockholm: Tidens förlag-
- Wentz, Nils Olof, 1976. "Den partiella författningsreformen", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 79(1), s. 12-18.
- Westerståhl, Jörgen, 1976. "Författningsutredningen", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 79(1), s. 2-11.

Henrich, Joseph, 2020. *The weirdest people in the world: How the West became psychologically peculiar and particularly prosperous*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Anmälan av Andrej Kokkonen

När kung Lothar II år 863 bestämde sig för att skilja sig från sin hustru Teuthberga och gifta sig med sin älskarinna Waldruna, efter ett sjuårigt barnlöst äktenskap, stötte han på patrull. Påven Nicolaus I intervenerade och tvingade honom att ta tillbaka sin hustru med hänvisning till kyrkans förbud mot skilsmässa. Några år senare dog Lothar utan legitim arvinge varpå hans kungadöme delades mellan hans bröder - hans son med älskarinnan Waldruna kunde inte arva honom eftersom han var född utanför äktenskapet och därmed "illegitim" (Wickham 2009: 420-421). Lothars öde, precis som Henrik VIII:s 700 år senare, illustrerar hur stor makt kyrkan länge hade över inte bara vanligt folks, utan även kungars, privatliv. Och den makten använde kyrkan flitigt. Utöver skilsmässor förbjöd den även polygami, levirat (traditionen att en änka måste gifta om sig med en av sin avlidne makes bröder) och kusingifte, samt avrådde från adoption.

I boken *The weirdest people in the world: How the West became psychologically peculiar and particularly prosperous* argumenterar Joseph Henrich för att detta familjepolitiska program efter hand kom att försvaga de traditionella släktbandens betydelse. När kusiner inte längre fick gifta sig med varandra och det blev omöjligt att tvinga änkor att gifta om sig med någon av sin döde

makes bröder blev det mycket svårare att bibehålla klanernas egendomar intakta genom arrangerade äktenskap mellan släktingar. Med konsekvensen att klanernas incitament att lägga sig i äktenskapsfrågor minskade och individens frihet att själv välja livspartner ökade i motsvarande grad. De nya familjer som bildades skilde sig också från den gamla tidens storfamiljer. Förbudet mot månggifte gjorde att de nya familjerna blev mindre än tidigare. Och det minskande behovet av social kontroll gjorde att nygifta ofta flyttade ifrån sina föräldrar och bildade nya hushåll när de gifte sig – ivrigt påhejade av kyrkan. Den moderna kärnfamiljen föddes och kom med tiden att ersätta de storfamiljer som tidigare dominerat.

Det var dock dyrt att bilda ett nytt hushåll. Många individer var därför tvungna att arbeta ihop ett sparkapital innan de kunde gifta sig. Äktenskapsåldern sköt i höjden. Och många lyckades aldrig spara ihop tillräckligt och förblev ogifta. Några av dessa ogifta bodde kvar hos sina föräldrar. Men många gjorde det inte. För under medeltiden växte det parallellt med kärnfamiljen fram en ny arbetsmarknad. Runt om i Europas städer sköt det nämligen upp handelsgillen, hantverkarskrån, universitet, munkordnar och andra organisationer som svampar ur jorden - organisationer som inte funnits tidigare. Gemensamt för dessa organisationer var att de inte byggde på släktband, utan välkomnade främlingar. I alla fall enligt Henrichs lätt idealistiska historieskrivning. De fungerade helt enkelt som substitut för de gamla släkter som sakta dog sotsdöden. Ja, faktum är att deras existens i mångt och mycket byggde på tillgången till människor som slitit sig loss från släktens bojor och sökte nya gemenskaper. Kanske bäst illustrerat av de munkordnar som av naturliga skäl (celibatet) inte kunde reproducera sig själva. Så långt skulle nog många historiker hålla med Henrich, även om de säkert hade betonat att verkligheten ofta var mer komplex och mindre tolerant mot främlingar än vad han emellanåt gör gällande (ett tema jag återkommer till).

Men Henrich går ett steg längre och hävdar att kyrkans familjepolitiska program och de nya familjemönster, organisationer och gemenskaper det gav upphov till med tiden kom att omprogrammera människors hjärnor till att bli mer individualistiska, analytiska, tillitsfulla (mot främlingar), meritokratiska, rättvisorienterade och långsiktiga. Psykologiska drag som han i sin tur menar kan förklara Västs framgångssaga. Kort sagt, hade inte kyrkan för ca 1500 år sedan bestämt sig för att försöka reglera våra familjeliv hade våra samhällen inte blivit så demokratiska, individualistiska och rika som de är idag. Läggtill att Henrich hävdar att det inte togs några liknande initiativ på andra håll i världen (i alla fall inte lika långtgående) och att de psykologiska drag som kan förklara vår framgång därför är unika för Väst och du får en förklaring till varför världen ser ut som den gör.

Låter slutsatserna vågade? Det är de också. Att ens prata om hur våra psyken förvandlades på medeltiden är modigt med tanke på det skralliga källmaterial

som har överlevt till våra dagar. Och bara påståendet att vi i Väst är mer analytiska, tillitsfulla, långsiktiga och rättviseorienterade än människor i andra delar av världen får säkert många att sätta kaffet i vrångstruben. Men, Henrich lägger ner ett enormt arbete på att övertyga sina läsare. Bara litteraturlistan och noterna omfattar nästan 150 sidor. Och även om argumentationen ibland haltar måste jag erkänna att det är en av de mest imponerande böcker jag har läst på länge. En bok som har potential att kullkasta många av utgångspunkterna för dagens samhällsvetenskapliga forskning.

De mest övertygande delarna av boken är de i vilka Henrich visar att vi i väst skiljer oss åt psykologiskt från människor i andra delar av världen, även om vi håller på att bli mer lika varandra i och med globaliseringen och spridningen av västliga levnadsmönster. De fynden är också de som har gjort Henrich känd (i skrivande stund har han över 53 000 citeringar enligt Google scholar) och bygger på en imponerande mängd experiment bland olika folkgrupper runt om i världen. Innan Henrich och några likasinnade började intressera sig för sådana experiment hade långt över nittio procent av alla experiment inom psykologin utförts i Västvärlden, mestadels på studenter vid universitet i USA. Att denna population inte är representativ för världen som helhet kanske inte kommer som en överraskning för den som har varit ute och rest i världen, men det överraskade många forskare. Forskare som ofta utgick från att det mänskliga psyket är universellt och fungerar på samma sätt i olika delar av världen. Den "sanningen" skjuts effektivt i sank av Henrich, som visar att människor i väst reagerar annorlunda i experiment än vad människor i andra delar av världen gör. Vi litar mer på varandra, vi är mer generösa mot främlingar, vi har längre tidshorisonter och är mer benägna att samarbeta med varandra. Dessutom är vi mer besatta av rättvisa utfall. En av bokens mest intressanta observationer är att ursprungsbefolkningar i olika delar av världen agerar helt annorlunda – och mycket mer i linje med de antaganden som nationalekonomernas rational choice-modeller gör. Detta har dock Henrich redan visat tidigare.

Det nya i boken är historien om hur dessa psykologiska skillnader uppstod på grund av kyrkans familjepolitiska program. Det råder ingen tvekan om att kyrkan faktiskt hade ett sådant program, som dessutom var mycket lyckat i ett längre tidsperspektiv. Det har historiker visat före Henrich. Det familjepolitiska programmet hade även långtgående konsekvenser på en rad områden. Inte minst gjorde det kyrkan enormt rik, eftersom de egendomar som tidigare hade behållits inom släkten när en familjemedlem dog nu ofta istället testamenterades till kyrkan. Mot slutet av medeltiden ägde kyrkan förmodligen mer än en tredjedel av all mark i Västeuropa. Men lyckades kyrkan verkligen bryta de familjepolitiska släktbandens makt så effektivt som Henrich menar?

För några månader sedan anmälde jag i denna tidskrift Peter Haldéns (2020) bok *Family Power: Kinship, War and Political Orders in Eurasia, 500–2018*, som argumenterar för en till synes motsatt slutsats, nämligen att Europas

framgångssaga kan förklaras med att europeiska stater lyckades inkorporera mäktiga släkt nätverk i sina institutioner på ett formaliserat och transparent sätt, till exempel genom införandet av statligt reglerade adelsprivilegier. Jag tror dock inte att de båda perspektiven är så oförenliga som de ser ut vid första anblicken.

Henrich fokuserar i första hand på vanliga människors liv, medan Haldén fokuserar på de rika och mäktiga. Och de senare kunde ibland smita undan kyrkans påbud genom mutor och påtryckningar, vilket inaveln i den Habsburgska släkten (i vilken kusingifte var, om inte legio, så i alla fall vanligt) vittnar om. Men än viktigare är att de adelsprivilegier och formaliseringar av släkt nätverkens makt som Haldén fokuserar på faktiskt vittnar om en disciplinering av släkt nätverken, med tanke på hur intimt förknippade sådana privilegier är med regler för vem som kvalificerar sig för dem. Oäktingar stängdes ute och med tiden kom endast ättlingar på svärdssidan att föra släktens namn vidare. Det är heller inte en slump att reglerna till stora delar ser ut att vara hämtade ur kyrkans familjepolitiska program. Haldéns bok talar således inte nödvändigtvis mot Henrich tes, även om det är märkligt att Henrich inte diskuterar kyrkans och statens disciplinering av de rika och mäktiga mer. För det är ett faktum att de stod i en annan relation till staten i Europa än i andra delar av världen. En relation som sannolikt också kan ha bidragit till att göra Europa unikt (om Haldén har rätt).

Det är dock svårt att klandra Henrich för att han inte tar upp alla alternativa förklaringar till Europas utveckling. Hans projekt är trots allt extremt ambitiöst som det är. Mer graverande är då hur han utelämnar viktiga aspekter i den forskning han citerar och som talar mot hans hypotes. Han framställning av den urbana revolutionen i Europa – och den associerade explosionen av skråväsendet och handelsgillen – bygger till exempel i stora delar på Robert Bartletts (1993) klassiker *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change, 950-1350*. De delar han väljer att citera i den handlar om hur kärnområdena i det gamla Frankiska riket kom att exportera både emigranter och nya innovationer – som stadsprivilegier – till mer perifera delar av Europa och bidrog till en välkomnande nybyggaranda i dessa. Vad han dock inte nämner med ett ord är att nybyggarandan och de nya stadsprivilegierna och andra påfund – som skråväsendet – som emigrationen bidrog med snart stelnade i koloniala strukturer som var allt annat än inkluderande (titeln på Bartletts bok avslöjar hur han själv ser på processen). Ofta blev resultatet särslagstiftning för olika etniska grupper (som till exempel tyskar och polacker i Östeuropa och engelsmän och irländare på Irland), vars syfte var att utestänga ursprungsbe-folkningen från kolonialherrarnas privilegier. Och faktum är att just skråväsendet ofta har utmålats som ett hinder för frihandel senare i historien. Nu kan det visserligen vara så att skråväsendet till en början var inkluderande för sin tid, men sedan stelnade och fungerande exkluderande jämfört med nya sätt att

organisera handel och produktion. Förmodligen är det också vad Henrich hade svarat på kritiken. Men, det är lite irriterande att han inte diskuterar frågan mer än han gör.

Hans fokus på den urbana revolutionen är också problematiskt. Framförallt med tanke på att de nordiska länderna nästan alltid kommer ut som mest WEIRD i hans jämförelser, trots att vi i princip inte hade några större städer. Uppenbarligen lyckades våra agrara ekonomier på något sätt utveckla samma psykologi som den som utvecklades i kontinentens metropoler trots avsaknaden av urbana miljöer. Här skulle Henrich förmodligen peka på Protestantismens inflytande och då speciellt på läskunnigheten som en förklaring till varför det gick att göra det. Men det väcker frågan om varför protestantismen fick ett sådant genomslag här hos oss. För enligt Henrich var det den urbana revolutionen som banade väg för Protestantismen. Den – eller en liknande rörelse – hade kommit förr eller senare i det urbana Europa, oavsett om Luther fötts. Men varför den fick så stort genomslag på den svenska, norska och finska landsbygden förklarar han inte. Kort sagt, är det ibland svårt att få regionala utfall och tidslinjer att gå ihop med de övergripande argument Henrich för fram.

Det hindrar dock inte boken från att övertyga i stort. Lite överseende får man faktiskt vara när författaren försöker skriva om världshistorien och kullkasta det mesta vi tror oss ha vetat om världens utveckling. Förhoppningsvis kommer Henrichs bok också bidra till att skapa nytt intresse för kulturhistoriska förklaringar till varför världen ser ut som den gör. För den är full med uppslag och idéer som bara väntar på att testas mer rigoröst. Faktum är att jag inte på väldigt länge läst en bok som ändrat mitt sätt att se på världen och vetenskapen så mycket.

Boken är heller inte så eurocentrisk som vissa kritiker har utmålat den som. För även om den går att läsa som en hyllningssång till den katolska kyrkan och västvärlden, så är det grundläggande budskapet som förs fram att saker och ting ständigt förändras och går att förändra (mycket av boken ägnas också åt att kartlägga och förklara psykologiska skillnader i andra delar av världen). Ofta sker förändringarna helt omedvetet. Kyrkans mål – om den nu hade något – med sitt familjepolitiska program var knappast att skapa den urbana revolutionen och reformationen. Men diffusion spelar roll. Och i den globaliserade tid vi lever i sprids de västerländska levnadsmönster som visat sig på framgångsrika på att skapa rikedom och demokrati snabbt över världen. Faktum är att det ställer till det för Henrich. Experiment visar nämligen att unga personer i städer i andra delar av världen har börjat likna oss i väst så mycket att det är svårt att hitta de skillnader i psykologi som förmodligen fanns mellan oss bara för några generationer sedan. Det är först när Henrich och hans medarbetare ger sig ut till ursprungsbefolkningar i Papua Nya Guinea och Amazonas som de hittar verkligt stora skillnader. Så de som, likt Henrich, är intresserade av att kartlägga dessa psykologiska skillnader har kanske inte så lång tid på sig innan det är för sent och resten av världen också har blivit WEIRD.

LITTERATURLISTA

- Bartlett, Robert, 1993. *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change, 950-1350*. Princeton: Princeton University Press.
- Haldén, Peter, 2020. *Family Power: Kinship, War and Political Orders in Eurasia, 500-2018*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wickham, Christopher, 2009. *The Inheritance of Rome: A History of Europe from 400 to 1000*. London: Penguin Books.

**Reinfeldt, Fredrik, 2020. 3 november 2020
ödesvalet: om en demokrati i fara och en
världsordning i upplösning. Stockholm:
Albert Bonniers förlag.**

Anmälan av Olof Larsson

Att recensera en bok om det amerikanska valet några månader efter att nämnda val har hållits visade sig vara mer intressant än vad jag hade föreställt mig. Dels därför att titeln, *3 november 2020 ödesvalet: om en demokrati i fara och en världsordning i upplösning* gör boken en otjänst så här efter att valet väl har skett. Boken är nämligen till större delen en utmärkt genomgång av USA:s politiska historia, som är läsvärd oavsett vilket val som förestår. Republikanerna, demokraterna samt den politiska processen bakom att välja president ägnas alla ett kapitel var, och alla som vill fräscha upp minnet kring Missourikompromissen, Trumans efterkrigspolitik eller Theodore Roosevelts politiska plattform; eller bara har ett starkt allmänintresse för USA:s politik, läser med fördel denna bok. De delar som specifikt handlar om Joe Biden kommer kanske vara mindre intressanta i en annan tid, och den 130 sidor långa genomgångarna av valförutsättningarna i *varje delstat* känns onödig – här hade det varit rimligare att fokusera på de ”battleground states” som tippades avgöra valet (Pennsylvania, Nevada, Georgia etc.), samt de som kan tänkas bli sådana stater i framtiden (t.ex. Texas).

Beskrivningarna av Trump och ”Trumpismen” kan dock mycket väl komma att vara relevanta i årtionden framöver. Oavsett om Trump själv någonsin kandiderar igen, så verkar hans skugga i skrivande stund vila tung över det republikanska partiet. Därmed kommer han också kunna ha betydelse för amerikansk politik under överskådlig tid. *3 November 2020* är dock som svagast just i försöken att fånga eller beskriva Trumpismen, och vad den har inneburit